

II. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

Дашутін І.В.,
канд. юрид. наук,
голова Сумського районного суду Сумської області

НАУКОВІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ЗАКОННОСТІ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

У статті розглянуто наукові інтерпретації правових категорій “законність”, “принцип законності”, “законність у трудовому праві”. Надано авторське визначення поняття законності у трудових відносинах.

Ключові слова: законність, трудові відносини, працівник, роботодавець, трудова діяльність.

В статье рассмотрены научные интерпретации правовых категорий "законность", "принцип законности", "законность в трудовом праве". Предоставлено авторское определение понятия законности в трудовых отношениях.

Ключевые слова: законность, трудовые отношения, работник, работодатель, трудовая деятельность.

In the article examined the scientific interpretation of legal categories of "legality", "principle of legality", "legality in labor law". Given author's definition of legality in labor relations.

Keywords: legality, labor relations, employee, employer, labor activity.

Постановка проблеми. Сучасна юридична наукова думка немає чітких меж і доволі часто вчені при дослідженні певної проблематики поєднують дві і більше галузі права. Чимось подібним вирізняється питання законності у трудовому праві,

адже законність прийнято трактувати як правову категорію із сфери дослідження теорії держави і права або один із ключових принципів права.

Якщо розглядати питання законності у трудових правовідносинах, то воно набуває більш конкретних контурів, оскільки переходить від загальної теорії права у сферу трудового права, де законність вченими трактується також достатньо багатоаспектно. Варто зауважити, що в більшості випадків думки науковців щодо визначення терміну “законність” разом із окресленням конкретних ознак даного правового явища ґрунтуються на досвіді дослідження даної дефініції у загальній теорії права.

В цілому законність у трудових правовідносинах має досить важливе значення, адже, якщо виходити із належності її до принципів трудового права, то без її забезпечення та реалізації не можуть належним чином втілюватися у життя трудові правовідносини. Стосовно визначення поняття законності у трудових правовідносинах, то із наведених раніше численних позицій потрібно виокремити найбільш актуальні та ґрунтовні і на основі них дослідити законність у різних аспектах, що існують у науці трудового права.

Аналіз дослідження даної проблеми. Серед вчених, які займалися дослідженням інтерпретації законності у трудових правовідносинах, а також її теоретико-правовою характеристикою варто виділити наступних: Н. А. Абузярова, Н. Б. Болотіна, Г. І. Чанишева, О. В. Гетьманцев, Л. П. Грузінова, В. В. Жернаков, Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, В. Г. Короткін, І. П. Малютіна, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, В. І. Щербина, О. М. Ярошенко та ін.

Виклад основного матеріалу. Численні наукові дослідження законності у трудових правовідносинах знайшли своє відображення переважно в підручниках з трудового права, де законність розглядається як один із загально-правових принципів трудового права, а визначення даної дефініції, зазвичай, є дуже подібним у всіх науковців. Ми, зі свого боку, спробуємо знайти максимально різні думки щодо визначення поняття законності у трудових правовідносинах та розуміння

специфіки даної категорії, після чого наведемо власне трактування.

Законність у юриспруденції можна трактувати як доволі широке поняття, а тому воно стало причиною деяких філософських досліджень в рамках правових наук, зокрема одним із дослідників законності є І. П. Малютіна, яка має своє бачення законності у правовому просторі. Так, вчена вважає, що у класичному розумінні законність виступає абстрактно-теоретичною концепцією, що є основою правової ідеології держави і суспільства. По суті, це соціально-правова категорія, що відображає стан суспільства в усіх його сферах життєдіяльності і впливає на їх подальше функціонування і розвиток, де законність є формою вираження закону. Теоретико-філософське і правове розуміння дефініцій “закон” і “законність” вимагає вивчення ідей видатних мислителів в історичній ретроспективі їх появи [1, с. 146]. Тож, така позиція вченої є своєрідним підтвердженням того, що однозначного погляду на тлумачення законності бути не може. Хочемо також приєднатися до думки наведеного науковця, що законність є закладеною концепцією в основі правової ідеології держави.

Дещо схожу позицію щодо законності висловлює М. В. Цвік, на думку якого законність – це додержання і виконання норм права (законів) органами держави, посадовими особами, громадянами та їх соціальними утвореннями, тобто здійснення ними правомірних дій [2, с. 545]. Ми вважаємо, що таке визначення є достатньо прагматичним, але від цього не менш вірним. Прагматичність його полягає в тому, що автор акцентує увагу на походженні терміну “законність” від поняття “закон”, але при цьому зауважує, що дотримання і виконання норм права повинно здійснюватися державою та всіма громадянами.

Ще один відомий український теоретик права К. Г. Волинка вважає, що законність – це комплексне політико-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільно-політичного життя, зв'язок між правом і державою [3, с. 211]. Тобто вчений щодо трактування законності дотримується погляду відмінного від наведених нами вище і це ще більше урізноманітнює спектр наукових думок з цього

приводу. Все ж, визначення К. Г. Волинки розкриває деякі нові аспекти законності, зокрема трактування, що законність є комплексним політико-правовим явищем досить вдала. Це обумовлюється тим, що законність забезпечується державою шляхом прийняття та реалізації в життя правових норм.

П. М. Рабінович, у свою чергу, стверджує, що законність – це режим відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [4, с. 104]. Таким чином, автор вважає, що найбільш вдале трактування терміну законність передається через поняття “режим”, а те як вчений аргументує свою позицію змушує нас частково погодитися з ним. Досить раціональним виглядає міркування, що законність виражається у відповідності суспільних відносин законам, іншими словами реалізація законодавчих норм на практиці. З іншого боку, ми не можемо погодитися з вченим в тому, що законність є лише режимом, що підтверджено іншими вченими, виходячи із трактувань даної дефініції.

В. В. Сухонос вважає, що законність – це правовий режим у державі, за якого діяльність державних органів, юридичних і фізичних осіб здійснюється відповідно до вимог закону [5, с. 115]. Ще раз пересвідчуємося у багатогранності терміну “законність”, яке без конкретизації можна трактувати дуже різноманітно, до того ж вчений пропонує розглянути ще й поняття “принцип законності”, після якого він пояснює різницю між обома термінами. Так, на його думку, принцип законності – відповідність підзаконних нормативних актів законам, а останніх – Конституції України. Насамперед, ведучи мову про законність, слід виходити з наступного. Перше є синонімом правомірності застосування права певними органами державної влади. Друге ж є уособленням принципу верховенства законності, тобто верховенство закону в системі нормативно-правових актів. Теорія держави і права, як глобальна наука віддає перевагу першому поняттю, хоча й не відкидає друге [5, с. 115]. Погоджуємося з науковцем відносно того, що в теорії держави і права більш поширеним є перший варіант визначення, а розгляд його як принципу, хоча й зустрічається доволі часто

при наведені переліку принципів права, не отримало настільки ґрунтовних наукових досліджень. В цілому вчений один із тих, хто не просто надає трактування понять “законність” і “принцип законності”, а пояснює їх різницю між собою.

Для більш чіткого розуміння законності наведемо ще кілька визначень терміну принцип законності. Для прикладу, В. В. Копейчиков визначає принцип законності як здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадського суспільства, громадян на основі й у відповідності з нормами права, природними правами та обов’язками людини [6, с. 135].

Одне із визначень законності пропонує Н. С. Комаришин, яка вважає, що принцип законності – це загальногалузевий провідний принцип права, який пронизує усю сферу правовідносин, суть якого полягає в суворому дотриманні та виконанні всіма суб’єктами правовідносин правових норм, верховенстві закону щодо інших нормативно-правових актів [7, с. 51]. Як бачимо, дана аргументація вказує на схожість принципу законності із принципом верховенства права. Фактично, із визначення Н. С. Комаришин можна резюмувати, що принцип законності полягає у верховенстві закону, з чим ми погоджуємося.

Ще більшу ясність в питання принципу законності привносить О. Ф. Скакун, яка вважає, що принцип законності виражається у таких вимогах:

1) якості нормативно-правових актів, несуперечності їх один одному (між ними має бути ієрархічна субординація залежно від юридичної сили);

2) суворого дотримання та виконання норм, правових приписів усіма суб’єктами – громадянами, їх громадськими та некомерційними організаціями, посадовими особами, державними органами. Передбачає також недопустимість зловживання суб’єктивним правом;

3) невідворотної відповідальності за вину громадян і посадових осіб [8, с. 225]. Ми вважаємо, що наведена думка чи не найкраще із нині існуючих позицій розкриває сутність поняття “принцип законності” і дозволяє сформулювати не

абстрактне, а доволі чітко уявлення про нього. На наш погляд, вченою досить вдало виражена послідовність дій передбачених принципом законності, адже кінцевим пунктом класифікації є відповідальність за порушення законодавства, чому передую прийняття нормативно-правових актів, їх ієрархічна субординація та додержання правових норм всіма фізичними, юридичними особами і їх об'єднаннями.

О. Ф. Скакун пішла далі і окрім принципу законності навела визначення поняття “законність”. Вчена вважає, що законність – це комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що характеризує організацію і функціонування суспільства та держави на правових засадах [8, с. 445]. Аналізуючи дане трактування терміну законність ми хотіли б звернути увагу як на суттєвий позитивний, так і на негативний момент. Позитивним моментом є безумовно те, що вчена, на відміну від інших вчених, розглядає законність не лише в одному аспекті, а одразу як явище, принцип, метод та режим. Негативним моментом є те, що О. Ф. Скакун дає досить загальне визначення, в якому, окрім вже згаданих аспектів, не вдається у детальнішу характеристику законності.

Тож, зважаючи на розглянуті позиції науковців сфери загальної теорії права констатуємо, що законність більш доцільно розглядати у широкому розумінні, де можна відобразити її основну специфіку. Також додамо, що значення законності в юриспруденції складно переоцінити і на наш погляд, його найбільш якісно відображає думка В. М. Кудрявцева, який зазначив, що законність – атрибут існування та розвитку демократично організованого суспільства [9, с. 128]. Ми підтримуємо вченого і вважаємо, що демократія як форма народовладдя можлива лише при забезпеченні законності у державі. В такому випадку не буде зайвим привести позиції вчених щодо засобів та способів забезпечення законності, що дасть змогу сформувати більш суттєві підстави для розуміння законності.

С. С. Алексєєв виражає думку, що для забезпечення режиму законності у суспільстві використовуються різні способи (засоби) правового характеру, основними з яких є контроль, нагляд та звернення громадян до компетентних

державних структур, інших органів або їх посадових осіб за захистом своїх прав [10, с. 19]. Однак, ми вважаємо, що цими способами та засобами забезпечення законності не обмежується, а тому пропонуємо підтримати Д. М. Бахраха, який до спеціальних юридичних способів забезпечення законності, окрім контролю, відносить заохочення і примус [11, с. 167]. Таким чином, засобами та способами забезпечення законності є нагляд, контроль, звернення громадян до компетентних державних органів, заохочення та примус.

Отже, провівши детальний аналіз загальної теорії права на предмет визначення поняття “законність” нами було виявлено, що єдності думок серед вчених щодо трактування терміну немає, а тому наведемо власне визначення, в якому врахуємо всі найбільш суттєві особливості законності. Так, **законність** – це принцип, метод, режим та/або комплексне правове явище, що визначає прямий зв’язок між правом і державою шляхом встановлення останньою засобів і способів контролю, нагляду, заохочення, примусу, можливості звернення до компетентних державних органів тощо, задля прийняття нових, забезпечення та реалізації виконання діючих норм законодавства.

Українська галузь трудового права у ХХІ сторіччі починає поступово відроджуватися після радянського періоду, коли панувала адміністративно-командна система управління, а існування трудових правовідносин було досить умовним. Відродження галузі трудового права як самої української державності є безумовно пов’язаними між собою, однак ще однією особливістю трудового права є те, що дана галузь фактично втрачає межі відмінностей з іншими галузями. Наприклад, вченими активно досліджується проблематика праці державних службовців або їх окремих категорій, що межує із адміністративним правом; питання права на працю суб’єктів підприємницької діяльності, що межує із господарським правом, а при дослідженні праці фізичних осіб-підприємців ще й з цивільним.

Питання законності саме в контексті трудового права є досить слабо дослідженим, а тому на думку В. Л. Костюка, особливої уваги, у цьому контексті, набуває проблема

реформування системи юрисдикційних органів, які покликані здійснювати функцію державного нагляду у процесі реалізації якої забезпечується законність та правопорядок у певному виді правовідносин [12]. На наш погляд, проблематиці законності у трудових правовідносинах приділено порівняно мало уваги не тільки у зв'язку з недосконалістю системи державних органів, якими законність у трудових правовідносинах забезпечується. Скоріше за все, недостатня дослідженість поняття “законність у трудових правовідносинах” викликана низкою факторів, серед яких: велика кількість досліджень законності у загальній теорії права, що дозволяє розглядати її у трудових відносинах на основі вже дослідженої наукової бази; визначеність законності як загально-правового принципу трудового права, що як ми вже виявили є більш вузьким поняттям.

Чіткого визначення законності у трудовому праві фактично не було визначено вченими-трудовами в Україні, тому можна взяти кілька трактувань російських вчених, які цьому питанню приділяли більшу увагу. Так, С. В. Колобова висловлює думку, що законність у сфері праці – це суворе і повне здійснення приписів трудового законодавства всіма суб'єктами трудового права [13, с. 106]. Цілком вірна, на наш погляд, позиція, хоча і досить лаконічна. Таке визначення передає сутність поняття “законність” відносно сфери праці, однак ми вважаємо, що воно потребує доповнення.

На думку Н. А. Абузярової, законність – це неухильне виконання законів і відповідних їм інших правових актів органами держави, посадовими особами, громадянами та громадськими організаціями, розкриває зміст законності, доводить, що законність – це результат максимального використання факторів, що становлять механізм забезпечення законності [14, с. 7]. Як бачимо, таке визначення може бути віднесено і до загальної теорії права, оскільки в ньому не міститься конкретних особливостей щодо сфери трудових відносин. Таким чином, дане трактування вченої можемо відносити до галузі трудового права лише тому, що її дослідження здійснено в рамках даної галузі, в той час як інших аргументованих підстав для цього не має.

Важливу позицію щодо законності у трудових правовідносинах виражає В. М. Скобелкін, який зазначає, що повсякденне і точне дотримання законів про працю та, відповідно, повна, безперешкодна реалізація робітниками і службовцями прав, наданих їм законами, не може обійтися без надійного всебічного контролю з боку держави і суспільства за станом законності у сфері трудових відносин. Загальновідомо, що правопорушення – обов'язкові супутники безконтрольності. Контроль – не тільки спосіб виявлення скоєних правопорушень, а й важливий засіб їх попередження [15, с. 62-63]. Тож, вчений звертає увагу, що законність у сфері трудових відносин має безпосереднє відношення до державного та суспільного контролю за дотриманням працівниками права на працю і можливостями його реалізації. На нашу думку, законність у трудових відносинах рівнозначно залежить від тристоронньої взаємодії суб'єктів соціального діалогу в Україні – держави, роботодавців та працівників.

Одними із небагатьох вчених, якими було виділено поняття законності, є М. І. Іншин і В. І. Щербина, які розкривають законність як загально-правовий принцип трудового права [16, с. 51]. Однак, надалі вчені додають, що незважаючи на закріплення у Конституції України принципу верховенства права, важливого та нового значення набуває принцип законності і зазначають, що законність – це суспільно-політичний режим, який складається у суспільстві на основі суворого дотримання правових норм усіма суб'єктами правових відносин [16, с. 53]. Очевидно, що вченими як і більшістю інших науковців сфери трудового права, які наводили поняття законності запропоновано трактування загально-правове. Таким чином, ми ще більше утверджуємося в думці, що для науки трудового права буде дуже важливим навести визначення законності у трудових правовідносинах і тим самим зробити акцент не на загально-правовій сутності терміну, а на трудовій.

Висновки. Отже, розглянувши думки вчених щодо визначення поняття законності у трудових правовідносинах ми пропонуємо власне трактування. Ми вважаємо, що **законність у трудових правовідносинах** – це принцип, метод, режим та/або

комплексне правове явище, що визначає прямий зв'язок між прийнятими нормами трудового права та засобами і способами контролю, нагляду, заохочення, примусу, можливостями звернення до компетентних державних органів щодо регулювання сфери праці, з метою встановлення тристоронньої взаємодії держави, роботодавців та працівників в процесі забезпечення та реалізації норм трудового права.

Література:

1. Малютіна І.П. Філософсько-правові аспекти дефініції закон і законність у часовій ретроспективі / І.П. Малютіна // Юридична наука. – № 6. – 2012. – С. 146-152.

2. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік [та ін.]; ред. М. В. Цвік; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2009. – 583 с.

3. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.

4. Рабинович М.П. Основи загальної теорії права та держави. – К., 1994. – 430 с.

5. Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Сухонос В. В. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 536 с.

6. Теорія держави і права / За ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова – К., 2003. – 368 с.

7. Комаришин Н. С. Принцип законності: поняття, особливості / Н. С. Комаришин; наук. кер. Гетманцев О. В. // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. тез доп. I Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2006. – С. 49-51.

8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

9. Кудрявцев В. Н. Право и поведение. / В. Н. Кудрявцев. — М. : Юрид. лит., 1978. — 191 с.

10. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – 360 с.

11. Бахрах Д. Н. Административное право. Часть Общая: Учебник. – М., 1993. – 355 с.

12. Костюк В.Л. Правосуб'єктність органів, які здійснюють державний нагляд у сфері праці: науково-правовий аспект /

В.Л. Костюк // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 1 (5). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12kvlnpa.pdf>

13. Колобова С.В. Трудовое право России: Учебное пособие для вузов. – ЗАО Юстицинформ, 2005 г. – 288 с.

14. Абузярова Н. А. Проблемы обеспечения законности в трудовых отношениях: Теоретический аспект: Автореферат дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05. / Н.А. Абузярова; Уральская государственная юридическая академия. – Екатеринбург, 2000. – 47 с.

15. Скобелкин В.Н. Обеспечение трудовых прав в СССР / В.Н. Скобелкин. – М.: Юридическая литература, 1987. – 208 с.

16. Іншин М.І. Трудове право України: підручник / М. І. Іншин, В. І. Щербина. – Х.: Діса плюс, 2014. – 499 с.

УДК 349.2

Денисова Л.Л.,

Народний депутат VIII скликання

СУТНІСТЬ ТРУДОПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

У статті досліджено сутність трудовправового статусу працівника поліції. Автором надано визначення поняття трудовправового статусу працівника поліції. Проаналізовано нормативно-правові акти та позиції вчених у вказаній сфері.

Ключові слова: трудовправовий статус, працівник, працівник поліції, трудова діяльність, праця.

В статье исследована сущность трудовправового статуса работника полиции. Автором дано определение понятия трудовправового статуса работника полиции. Проанализированы нормативно-правовые акты и позиции ученых в указанной сфере.

Ключевые слова: трудовправовой статус, работник, работник полиции, трудовая деятельность, труд.